

РЕЦЕНЗІЇ

Кеба О.В.

МИНУЛЕ У СВІТЛІ ФІКЦІЙНОСТІ: СУЧАСНИЙ РОМАНІСТ ЯК ІСТОРІОГРАФ*

Монографія Ольги Бойніцької присвячена актуальній проблемі сучасного літературознавчого дискурсу. Історіографічний роман, який формується наприкінці ХХ ст. в різних літературах країн Західної Європи та Америки, найбільш інтенсивного розвитку набуває саме в англійській літературі, зокрема, у творчості таких романістів, як Пітер Акройд, Грем Свіфт, Джуліан Барнс, Антонія Байєтт та ін. Цей феномен постійно привертає увагу як зарубіжних, так і вітчизняних науковців, однак в українському літературознавстві предметом спеціальної розгорнутої студії стає вперше.

Авторка монографії, поставивши за мету обґрунтування концептології англійського історіографічного роману, а також виявлення теоретичної та методологічної основи його дослідження, з'ясування властивих даному літературному утворенню поетико-стильових рис, в процесі послідовного розгортання евристичного пошуку переконливо розв'язує поставлені перед собою завдання.

Цьому сприяє чітке окреслення вихідних принципів щодо об'єкта і предмета дослідження. Так, зважаючи на те, що і в зарубіжному, і в вітчизняному науковому дискурсі простежується тенденція називати «британськими» твори, насамперед, англійських та не-американських авторів, а часто й тих, що пишуть англійською і представляють «Співдружність націй», О.С. Бойніцька аргументує необхідність використання поняття «англійський» роман. Так само чітко мотивується обмеження часових рамок «сучасного роману», якими визнано дві останні декади ХХ ст. й перше десятиліття ХХІ ст. Репрезентативність обраних для аналізу сімнадцяти «історіографічних» романів дванадцяти авторів загалом не викликає заперечень. Всі вони відповідають визначеним критеріям даного жанрового утворення, хоча вибір у межах творчості того чи того автора можна було б і оспорювати. Скажімо, на наш погляд, роман Джуліана Барнса «Англія, Англія» більше відповідає внутрішній сутності «романної історіографії», ніж «Флоберова папуга», хоча в останньому «минуле», а в першому «дистопічне майбутнє». Тим не менше якраз у романі «Англія, Англія» оригінально втілюється концепт «англійської спадщини» (English heritage), який, за словами самої дослідниці, складає квінтесенцію традиції, одного з ключових вимірів минулого (порівн.: «спадщина представляє минуле, яким англійці пишаються...», с.128). Чимало «історіографічності» віднаходимо й у творчості Йена Мак'юена, Мартіна Еміса, Салмана Рушді, але Ольга Бойніцька обходить цих авторів. Утім, слід враховувати колосальний огрив сучасної англійської прози (статистика говорить про 50 тисяч назв щороку!), тому наші зауваги є суто суб'єктивними і жодною мірою не підважують засад рецензованого дослідження. Більше того: безперечним позитивом є увага авторки до письменників, які досі *взагалі* не потрапляли (або *майже* не потрапляли) в орбіту вітчизняного літературознавства – Метью Ніл, Філіп Геншер, Гарі Кунзру, Мішель Робертс, Чарльз Паллісер...

Структура роботи свідчить також про вдале поєднання проблемно-типологічних векторів дослідження і з'ясування особливостей індивідуально-авторських поетик, оскільки в кожному підрозділі двох основних, історико-літературних, розділів є «своя» тема і, як правило, розглядається один або декількох творів. Як слушно зазначає авторка, це дає змогу читачеві, «зацікавленому окремим романом або автором, ізолювати» сторінки, присвячені їх розгляду» (с. 7). Щоправда, зі Змісту зрозуміти «про кого йдеться» можна, лише будучи хоча б трохи зорієнтованим в сучасній англійській прозі. Скажімо, легко здогадатися, що в підрозділі «Загадка одного папуги» предметом аналізу є «Флоберова папуга» Джуліана Барнса. Так само очевидно, що «Подорож наприкінці дня» – це про роман Кадзуо Ішигуро «На схилі дня», а «Останній ритуал» – про «Останні розпорядження» Грема Свіфта. Натомість не такими прозорими є назви «Перша англо-афганська» (про роман Філіпа Геншера «Шовковична імперія») чи «Між живими та померлими» (про роман Мішель Робертс «У червоній кухні»). А ще є назви підрозділів, які зовсім знімають інтригу, як-от «Земля історії та вода історій Грема Свіфта». До речі, сказано вишукано, але не зовсім по суті, до «Землі води» більше пасувало б: «Попіл історії та сіль історій», хоча й це було б лише версією глибинно-багатопланового бачення Свіфтом людського буття.

* Рецензія на монографію: Бойніцька О. Англійський історіографічний роман кінця ХХ – початку ХХІ ст.: філософія жанру : Монографія / О.С. Бойніцька. – К. : Видавець Карпенко В.М., 2016. – 324 с.

Попри загальну чітку історико-літературну спрямованість монографії, вона ґрунтується на добре продуманій й уміло припасованій теоретико-методологічній базі. У першому розділі роботи детально розглянуто ключові етапи розвитку історіографії, простежено різні форми взаємодії історії і літератури, а також виявлено зміни в оцінках епістемологічного статусу історіографії. О.С. Бойніцька аргументовано аналізує новітні історіографічні й теоретико-літературні концепції (від «історичного скептицизму» Робіна Коллінгвуда до неоісторизму у варіанті Гейдена Вайта, Лайонела Госсмана та ін.), в яких посутньо проблематизується відмінність між історичним та художнім наративами. Особливо успішною частиною цього розділу роботи є типологічне зіставлення історичного та історіографічного романів. Важко не погодитися із твердженням авторки, що останній «спрямований більшою мірою на *створення*, аніж на *відтворення* історії...» (с. 8-9).

Принциповою методологічною настановою авторки є комбінований підхід до об'єкту дослідження, який поєднує елементи культурологічної, генологічної та постмодерністської критики. Відмовляючись від орієнтації на той чи той специфічний авторитет, О.С. Бойніцька, як добре видно з аналізу конкретних текстів, вдало уникає шаблонного застосування підходів, обумовлених моністичною аксіоматикою. Безперечно, дослідниця має рацію, коли говорить, що «подібна критична стратегія виглядала б спробою віднайти певну тотальну істину, тоді як аналізовані нами романи містять значну долю скептицизму щодо своєї здатності репрезентувати об'єктивну реальність минулого» (с. 19).

У другому розділі монографії аналізуються основні виміри минулого в англійському історіографічному романі, якими, за спостереженнями дослідниці, є пам'ять, традиція та історія. Вивчення цих категорій О.С. Бойніцька сполучає з ретельним розбором художніх текстів, а також із окресленням найбільш продуктивних жанрових модифікацій англійського історіографічного роману – ретроспективного, архівного, псевдовікторіанського. Суттєво, що архітектура цієї типології має виразні національні домінанти, втілені у подібних і водночас своєрідних авторських варіантах «англійськості».

Третій розділ, присвячений проблемі історичної перспективи в англійському історіографічному романі, містить ґрунтовний аналіз таких ключових питань проблематики і поетики досліджуваного жанру, як синтез постмодерністських та реалістичних наративних стратегій, історичний ревізіонізм, політична коректність, естетична ностальгія. Обговорюючи як способи встановлення рівноваги планів теперішнього й минулого в історіографічних романах, так і можливі варіанти її порушення, авторка досліджує різноманітні шляхи поєднання сучасної переоцінки та ревізії минулого зі збереженням історичної автентичності.

На особливу увагу заслуговують Висновки дослідження О.С. Бойніцької. Окрім чіткості й системності в презентації результатів студіювання, авторка доречно послуговується тут концептуальними літературними метафорами з аналізованих нею текстів. Подібно до того як вода і земля породжують феномен «земноводного світу» в романі «Waterland» Грема Свіфта, так історія і література в сучасному гуманітарному полі взаємозалежать і взаємодіють, утворюючи цілісну двоєдиність осягнення людського буття. Як герої роману «Possession» Антонії Байетт одержимо прагнуть володіти істиною про персонажів своїх вікторіанських студій, так само історіографічні романи говорять «про пошук способів встановлення зв'язку з минулим, про спробу ним «заволодіти» – через іронічне реконструювання, пародію й пастиш, ревізіонізм, естетичну ностальгію, синтез новітніх і класичних наративних стратегій і навіть через фотографування, спіритизм та езотерику....» (с.268).

Підсумовуючи, констатуємо, що монографія Ольги Бойніцької є ґрунтовним концептуальним дослідженням складного й різнобічного міждисциплінарного матеріалу, в якому виявлено важливі аспекти нової форми втілення перманентного інтересу літератури до минулого – історіографічного роману. Маємо всі підстави стверджувати, що рецензована книжка, безперечно, прислужиться науковцям-теоретикам у подальшому вивченні історіографічної прози, при написанні праць з теорії літератури і методології, і так само філологам-практикам, викладачам світової літератури при підготовці навчальних курсів із історії новітньої літератури, спецкурсів із творчості окремих письменників.

Проф. О.В. Кеба